

Jacob Grimm

Govor o starosti¹

KRALJEVA AKADEMIJA ZNANOSTI V BERLINU, 26. JANUARJA 1860

[...] V izbi mojih staršev je na steni visela slika brez kake umetniške vrednosti, ki pa se mi je neizbrisno vtisnila spomin: na prvi stopnici je bila zibelka, iz nje je kukala samo otročičkova glava. Na drugi stopnici sta se vzpenjala deček in deklica, držala sta se za roke in se drug drugemu smehljala. Na tretji sta bila naslikana fant in dekle, ki sta se sicer držala pod roko, vendar sta gledala vsak predse. Zgoraj, na sredi četrte stopnice sta bila mladenič in mladenka, ženin in nevesta, in stala sta vsak zase: on s klobukom v roki pred njo, ona v priklonu. Na peti stopnici sta sestopala mož in žena, prosto vodeč drug drugega; na šesti že priletna mož in žena, še z roko v roki, a že nekoliko sključena. Na sedmi, spet spodaj, starec in starka, vsak s palico in berglo, pomagaje si naprej, pred njima pa se je razpiral grob. Potreba po palici na zadnji stopnici nas opominja na znani izrek, da otrok hodi po štirih, odrasel človek po dveh, starec pa po treh. Prav nič ne dvomim: ko bi si takšno sliko v vseh podrobnostih zamislil in jo z vso vnemo udejanjil kak velik slikar, bi lahko nastala ena najveličastnejših umetnin. Namesto teh sedmih se včasih pojavlja tudi deset stopenj oziroma starosti s takšnim besednim poja-snilom: 10 let – otrok, 20 let – mladenič, 30 let – moški, 40 let – ustaljen mož, 50 let – začetek starosti, 60 let – dobrotnik, 70 let – starec, 80 let – snežna belina, 90 let – posmeh otrok, 100 let – usmili se te Bog. [...]

[...]

Nimam namena, da bi v tej ustanovi razpredal o splošnih vplivih starosti na nas, raje bom poskusil podrobneje pojasniti, kaj je mogoče povedati o njenih prednostih ali slabostih.

Največje breme je neizogibna krivda, ki ji jo pripisujemo, da namreč človeka telesno in duhovno slabi, siromaši in hira. Hugo v *Rennerju* ne ovinkari:

Starost vsem stvarjem jemlje moč.

Pa tudi o Jazonu, ki naj bi ga Medeja pomladila, Konrad takole zapiše:

Starost mu je vzela

cvetočo mladost srca,

omajala, zdesetkala

mu je moči, vrline.

Predstave rasti in minevanja, ki se nanašajo na rastlinski svet, radi prenašamo na raven človeškega – kakor listje rumeni, cvetje vene in se drevje suši, tudi našemu telesu pešata svežina in zelenje. Moč, ki je rasla od malih nog, se krepila v

¹ Objavljamo prevod besedila, kakor je objavljeno v knjigi *Gutes Leben im Alter. Die philosophischen Grundlagen*, ur. Thomas Rentsch in Morris Vollmann, Reclam, Stuttgart 2012, 96–113.

mladosti, dosegla vrh v obdobju moškosti, začenja poslej pešati, sprva neopazno in počasi, sčasoma pa čedalje bolj očitno. Telo propada in usiha, hrbtenica se sključi in upogne pod težo let, okončine izgubijo svoj sijaj, okretnost in moč. Vsak jezik premore celo vrsto naravnih, ustaljenih izrazov in podob, ki opisujejo te telesne pojave, posebno ljudska govorica pa zna dobrohotno šaljivo popisati čedalje bolj zredčene in osivele lase, poléžene in razpuščene kodre, zgubano kožo, razbrazdano čelo, izstopajoče zobne vrzeli. V zgodovini jezika in poezije so znali te besede s pridom uporabiti; manjši izbor tega besedišča, ki ga tule ne bi bilo primerno omenjati, je predstavljen v dodatku. Usihanje telesne lepote in polnosti je bolj ali manj očitno in ga izurjenemu pogledu skorajda ni mogoče prikriti; pravijo, da imajo zlasti ženske dar, da opazijo vse znake in pojave telesnega slabljenja, in da znajo po človekovi zunanosti malone nezmotljivo ugotoviti njegovo starost.

Še občutnejša pa se zdi s starostjo preteča nevarnost in z njo povezana škoda, ki s pešanjem zunanjih prizadene notranje čute. Oko izgublja lesk, se omrači in orosi, včasih celo obe očesi, katerih vid ni več prav skladen, pod kakim kotom ne vidita več prav ali pa vidita dvojno. Uho izgublja ostrino, občuti pa piskanje ali švistenje; glas slabi, postaja hripav in raskav, iz prsi nič več ni mogoče iztisniti jasnega in glasnega. Pešanje vida in sluha se lahko stopnjuje vse do popolne slepote in gluhosti, tako kot togost okončin in čutov lahko preide v nemočno tresavico, zaradi česar za visoko starost rečemo, da je tresoča, podrhtavajoča.

Resnično in neizpodbitno je, da starost spremlja opazno pešanje telesnih zmogljivosti in da človeka pogosteje kakor v drugih življenjskih obdobjih doletijo – ne težke, pač pa kopica lažjih bolezni. Torej je treba kljubovati in se z marsičem sprijazniti. Vsaka prikrajšanost še ni poraz, včasih zgolj novo vznikanje in razplamtevanje življenjske moči. Večina nespodbitnih starostnih tegob in težav se potem izkaže za posamični napad, ki ga je s posrečeno obrambo mogoče povsem ali vsaj delno odbiti. Narava pa seveda nikogar tako ne pusti na cedilu, da bi mu hkrati odtegnila vsa obrambna sredstva in mu za utrpljene izgube ne bi vselej marsičesa ponudila v zameno. Vzemimo na primer pešanje čutov. Pravijo, da se slepemu neredko tako izboljša tip, da s konicami prstov tako rekoč gleda; pri gluhih ljudeh se menda bolje kot sicer izoblikujeta voh in okus; pri pohabljenih in že celo pri šepavih naj bi bil pritisk, ki ga ima oviranost na njihov ustroj, povezan s spodbujeno in okrepljeno duhovno močjo, ki jo pri njih pogosto zasledimo. Vsako zlo in trpljenje lahko s seboj na tihem prinaša dobrodejno nadomestilo.

Ne da bi zašli v protislovje, lahko zatrdimo tudi, da v starosti, čeprav pogosto načne in omaje zdravje, živahneje kakor poprej v življenju doživljamo občutje ugodja. Četudi nezavedno je občutenje prisotne čilosti in moči zlata vredno, pa vendar ne odtehta vtisa spočitosti po utrujenosti, neizmernega ugodja, ko se človek spet postavi na noge in okreva po tem, ko se mu je zdravje poslabšalo in izneverilo. Spočitost pogojuje predhodna izčrpanost, okrevanje bolezni, hkrati pa izzvenevajoč občutek utrujenosti in bolezni še dodatno krepi spočitost in

okrevanje. Otrokom oponašamo, da so v zdravju razposajeni, mladeniči ga često postavljajo na kocko, možje pa sploh nimajo časa misliti nanj.

*Kakor mož, ki zdrav je do obisti,
na zdravje ne misli,
se hodec krepak
ne méni za svoj korak.*²

Staremu hodcu pa prija, da se lahko spominja prehojenih korakov, pri starih ljudeh tudi opazno naraste čuječa skrb za telo. Učijo se varovati vsega, kar jih ogroža, vsi dobrodejni vplivi pa jim godijo.

Pobliže bi rad spregovoril o tem, ko človek oslepi in oglušī, kar se mu sicer lahko primeri v katerem koli obdobju življenja, a vendar najpogosteje proti njegovemu koncu. Svetloba je močnejša, žlahtnejša, hitrejša kakor zvok, ki se prebija za njo in ji sledi. Oko je gospodar, uho hlapec; prvo se razgleduje, kamor se mu zahoče, drugo prestreza, kar ga doseže. Zato je narava oko tudi razkošneje opremila in vidu omogočila dosti večji doseg kakor sluhu: očividec še vidi, česar kdo, ki le posluša, ne sliši več. Ušesu je na voljo le skromna umetna pomoč, očesu pa kar najizdatnejša. Z daljnogledom lahko na oddaljeni potki uzreš popotnika, ki prihaja po njej, razločiš lahko njegove obrazne poteze in njegove kretnje, lahko mu prešteješ gumbe na suknjiču, kar pa govori ali vpije, ti ostaja nerazumljivo. Vid premore tolikšno moč, kakor je sluh ne. Sluh potrebujemo za marsikaj, vid za skoraj vse. Le kdo bi zanikal, da oslepelost oko povzroča hujše trpljenje kakor oglušelo uho, da oslepelost človeka udari huje od oglušelosti? Komur odpove sluh, seveda ne more več slišati ljubega mu glasu in zaupne izpovedi, začne se izogibati svojim znancem; toda z očesom kakor poprej odprto gleda v svet, najnovejše dogajanje mu danes še sveže in brez zamude prinesejo natisnjeno, in vse, kar mu je nujno treba oznaniti, mu brez težav lahko sporočijo črno na bel. Njegovo znanje, njegovo dosedanje delo ničesar ne izgublja, temveč se le še bolj nemoteno nadgrajuje, saj ga nič več ne prekinjata nepotrebno govorjenje in prazno govoričenje. Povsem drugače in dosti huje pa v nasprotju s tem človeka prizadene običajni učinek oslepelosti. Naenkrat je kakor odrezan od vsega, kar je prej gojil in počel, ne more se več zanašati na svoje, ampak se mora zanašati na tuje oči, ki naj bi mu služile, na glas drugega, ki mu bere, kar bi raje sam gledal v knjigi, da bi se ob čem zadržal ali prebral dvakrat, kjer bi se mu zahotelo. Razblini se vsa dotedanja lahkotnost in gotovost njegovega življenja; domačnost njegovih odnosov z bližnjimi utegne ostati neprizadeta, njegova svobodna samostojnost pa je z izgubo vida vsaj ovirana, če že ne močno omejena in okrnjena. Slepī z drugimi ne more več izmenjevati pogledov, le še besede, medtem ko gluhi ohranja dar govora, le odgovorov je deležen zgolj v kretnjah in znakih.

² Johann Heinrich Voss, *Idyllen*, 1802.

Nikjer se ni razlika med antiko in sedanjostjo izrazila tako močno, kakor v raznolikosti smeri, ki jih najpreprostejšim življenjskim okoliščinam zagotavljajo nove institucije, neustavljive v daljnosežnosti svojih učinkov. Vse od izuma tiska kmalu že splošno uveljavljena razširjenost pismenosti, ki trajno hrani duha, je k temu najbolj pripomogla. Zdi se mi, da je bila v antiki usoda slepih milostnejša od usode gluhih. Oslepeli, ki so se mu poprej v življenju vtisnile številne podobe, jih je zvesto ohranjal v spominu; čemu bi moral videti še kaj novega? Živel je od nekdanjih dobrin, ki so se mu ob pripovedovanju drugih nenehno le še množile. Ker se je moč spomina z notranjo zbranostjo, ki je vid ni več motil, neverjetno povečala, so bili bistri slepci najprimernejši za petje in pripovedovanje ljudskih pesmi, zato tudi ni naključje, da slepci niso le našim prednikom prepevali o Siegfriedu, odetem v roževino, temveč se je tudi pri Srbih najžlahtnejši cvet ljudske pripovedi vse do danes ohranil prav v ustnem izročilu in spominu slepih starcev. Žarke, ki sijejo iz ljudskega pesništva, pravzaprav samo slepec lahko neguje in strne v spokojnosti svoje duše, kajti videče oko bi jih s svojim vpletanjem kaj lahko spet uničilo. Ali ne pripisujemo največje epske pesnitve vseh časov prav slepemu možu z Iosa in čudovite tkanine dragocenih spevov s škotskega višavja slepemu Ossianu? Mar neminljiva slava, ki je pripadla tema starcema brez luči vida, poleg visoke vrednosti same starosti ne razodeva tudi kar najbogatejšega poplačila izgube zunanje luči? Slepega rapsoda je obdajal živahen krog, ki mu je prisluhnul, on pa ga je razvnel, saj mu življenjska moč ni jenjala, ampak se mu je stopnjevala, zato mu je bilo šele v visoki starosti dano ustvariti večno mlado pesnitev. Če pa človeka, ki je izgubil sluh, prestavim nazaj v tiste davne čase, se mi zdi, da je bil malone izgubljen, in so se njegovi šteti mu neveseli dnevi koprneče pomikali proti koncu življenja. V današnjem času se je to obrnilo in lahko rečemo, da se je razmerje med slepoto in gluhoto znova priličilo naravnemu.

Omenili smo pešanje oziroma odpoved žlahtnih čutov, ki jima je podvržena predvsem starost; čeprav sta neposredno vezana na telesne ude, pa močno prizadeneta tudi duha. Preostane nam torej še razmislek o dejanski duhovni prikrajšanosti, ki jo prinaša starost, ter o topoglednih prednostih, ki jih ji tudi ne gre zanikati.

Če naj tudi tu začnemo z očitki, vsi jeziki kar prekipevajo od neugodno zvenečih izrazov. Ciceron starce opiše kot *morosi, anxii, difficiles, iracundi, avari*:³ *amariorem me senectus facit, stomachor omnia*.⁴ Tudi pri domačih pisateljih bi lahko našli dolgo vrsto tem ustreznih pridevnikov; siten, zlovoljen, trmast, starokopiten, brezvoljen, hvalisav, piker, skopušen, stiskaški, drobnjakarski, lakomen, črnogled, turobno škrtuhast. Vse to se najprej nanaša na naglušnega zapečkarja, saj se podobno staremu vinu tudi starci navzamejo pikrosti; ni pa vsako postarano vino rezko. Starokopitnost, oklepanje šeg in navad svojega poprejšnjega

³ Sitne, zaskrbljene, naporne, razdražljive, skope.

⁴ Starost me je zagrenila, zaradi vsega se jezim (Ciceron, *Pisma Atiku*, 14, 21).

življenja, je nekaj razumljivega in tudi ni brez dobrega, pravega smisla – le komu se mladostni spomini ne zde dragocenejši in svetlejši? Le katera obleka se mu zdi primernejša od one, ki jo je nosil v dneh svoje mladosti? Redkeje in manj prijetno je poslušati o pregrehah, o umazaniji skoposti. Ciceronov Katon je sploh ne razume: *avaritas senilis, quid sibi velit, non intelligo*⁵ – le kaj bi lahko bilo nespametnejšega od tega, da bi si za vse manjši preostanek poti skušal pri-skrbeti čim večjo popotnico? Le čemu bi si kdo, ki ve, da se bo moral že kmalu umakniti s sveta, strahoma kopičil denar in zaklade, ki bodo po njegovi smrti pripadli srečnim dedičem? Vendar se zdi ta lastnost in sla tako trdno zasidrana, da ji splošno ugovarjanje ne pride do živega. Praviloma so v veseloigrah skopuhi vedno starci, zapravljalci pa mladeniči, ki kar ne morejo dočakati, da jim bodo pripadle nagrabbene dobrine. Vse druge strasti s starostjo izpuhtijo in zbledijo, pohlep pa z leti raste in se krepi; usmerjen je k predmetu, ki se ležeč povečuje, tj. ob nenehni čuječnosti se lahko podvoji ali podeseteri, iz česar se poraja sicer plah, a prijeten občutek varnosti v vseh še pričakovanih življenjskih okoliščinah. Skopušnež leži na svojem zlatu in ga straži kakor zmaj, tako kakor naj bi po izročilu severnjaške sage Atila, zaprt na nibelunškem zakladu, umrl od lakote. Pripovedujejo, da si nekateri umirajoči na smrtno posteljo dajo prinesiti skrinjo s prstani in nakitom, da si na njem še enkrat napasejo ugašajoč pogled in vanj potopijo otrple prste; a za ta neizpodbiten starostni pohlep lahko obstajajo prene-kateri težko razpoznavni in kar najraznovrstnejši razlogi, o katerih velja razmisliti. Pri ljudeh se lahko čisto na tihem ohranjajo in oglašajo vraževerni vzgibi. Tako je bilo razumljivo, ko so pogani v gomile pokopavali tudi hlapce, konje, orožje, prstane, da so jih takoj ob prihodu v drugo življenje spet imeli ob sebi. Čemu si torej človek najboljšega dela svojega imetja ne bi prihranil zato, da bi ga vzel s seboj v naslednje življenje? Atenej poroča o nekem skopuhu, ki si je denar všil v hiton⁶ in izrecno ni želel, da bi ga [po smrti] slekli ali ga sežgali, zato da ne bi kdo našel njegovega zaklada ali da ga ne bi použili plameni. Vse do današnjih dni se občasno pojavljajo pripovedi o ljudeh, ki so želeli na prstih obdržati dragocene prstane in so dali zlato, celo papirnati denar, pokopati in zakleniti obse v krsto, bodisi, da bi premoženje vzeli s seboj, bodisi da bi ga vsaj odtegnili osovraženim dedičem. Gledano z boljše, nedvomno tudi bolj upravičene plati, starostno lju-bezen do denarja najlaže pojasnimo s tem, da moški, ki so bili vajeni ohranjati strog red v svojem gospodinjstvu, postopoma dopustijo, da hvalevredna vestnost preide v zavrženo skopušnost; starec, ker sam potrebuje manj, si predstavlja, da bi morali z enakim shajati tudi mlajši.

Od vseh teh telesnih ali moralnih slabosti in napak, katerih opazovanje, tudi če se kažejo v milejši podobi, nas vedno navda s precejšnjo grenkobo, pa se obrnimo k vrlinam in prednostim, ki so v starosti še vedno prav takšne kakor v drugih

⁵ Ne razumem, kaj ima za bregom skopost starih ljudi.

⁶ Oblačilo v antični Grčiji.

življenjskih obdobjih. Predstava o utrujeni, nemočni, težavni, nesrečni starosti se bo spremenila v podobo mile, blage, prijetne, pogumne starosti, polne veselja do dela, tiste *lenis, perenis, placida, fortis senectus*.⁷

In kakor celo upadle obrazne poteze postanejo še plemenitejše in se šele na starost pokažejo prej neopazne podobnosti s predniki, zaradi česar pravijo, da stari ljudje včasih postanejo lepši, kakor so bili prej, prav tako je res tudi, da jih lahko dolgi tek življenja, ki so ga preživeli, razvedri, napravi tankočutnejše ter jih v duši spodbudi k prijaznosti in naklonjenosti, ne pa k mrakobnosti; za naše sosede na drugi strani Rena velja, da so kot mladi ljudje srboriti, oholi in pogosto nepriljudni, pa vendar ni prijaznejše in prijetnejše družbe od priletnega Francoza, ki poslej tako večje združuje obzirnost brez primere s kar najdobronamernejšo pozornostjo in povsod razširja veselo razpoloženje.

Omenili smo že, da se v starosti s pešanjem življenjskih moči krepí občutek zdravja, kar ni protislovje, saj je v vsem, za kar vemo, da bomo kmalu izgubili, prisotna skrivna in srečna sla, da bi to obvarovali in ohranili do zadnjega možnega trenutka. Poleg tega lahko rečemo, da se v starostnikih okrepi občutek za naravo in postane celovitejši, kakor je bil prej v življenju, in da jih vse spodbuja ali napotuje k varnemu stiku s to tiho in očarljivo silo. Kako pobožno se postarani človek ozira gor k svetlikajočim se zvezdam, ki so že nepredstavljivo dolgo postavljene tja, kjer so, in ki se bodo že kmalu svetlikale nad njegovim grobom. Kako nadvse umevno je, da starejši radi prevzamejo krepčilno skrb za vrt in čelbarjenje; vendar cepičev ne pripravljajo več zase, pač pa za prihodnje rodove, saj se bodo šele ti lahko veselili sence mladik. Kako ganljiv je prizor, ko Odisej ob vrnitvi domov po njem koprnečega očeta Laerta preseneti med delom na vrtu. Ni treba izpostavljati, da je ob Katonu, ki nam je sam zapustil čudovito knjigo o poljedelstvu, Ciceron vrtnarjenje priporočal vsem starejšim.

Vse do danes in dokler bo obstajal svet, pa je nekaj prav narejeno in kot ustvarjeno za starost: samotni sprehod. Že deček jo rad ubere čez polje, stikajoč za ptičjimi gnezdi in metulji, mladenič sanja po gozdovih in travnikih, misleč na svojo ljubo, mož le redko najde prost trenutek za sprehod na svežem zraku, saj ga na stotine načrtov in opravkov zadržuje v mestu. Za starega človeka pa vsak sprehod postane lagodno pohajkovanje, kar je morda slišati nenavadno, vendar zadene žeblico na glavico. Lagodni pohajkovec si na vsakem koraku, ki ga stori, z vsakim vdihom svežega zraka nabira življenjskih moči in se krepča. V mlajših letih celo mislimo, da s sprehajanjem zapravljamo čas – a ne le, da ga ne zapravljamo, ampak ga z njim še pridobimo. Kajti med hojo se misli, ki jih človek nosi s seboj, nemoteno in neovirano nadaljujejo, kar sem dodobra izkusil tudi sam: ko so me odročne stezice vodile čez polja in livade, sem bil kljub hitri hoji izdatno deležen dobrih prebliskov; kjer me je doma še obhajal kak dvom, se je ob peripatetičnem premišljevanju razblinil; spotoma pa sem srečal še ljubega

⁷ Blage, prijetne, močne starosti.

mi znanca! Kako iskreno sem se razveselil, ko sem pri živalskem vrtu naletel na brata, ki mi je nenadoma prišel naproti z druge strani: pokimala sva si in šla molče drug mimo drugega, kar se zdaj ne more več zgoditi.

In če je starost tako zelo naklonjena lagodnemu uživanju v naravi, čemu bi ne bila več kos napornemu delu, čemu bi ga ne bila zmožna? Njene orožarne so vendar polne, iz leta v leto se je v njih nabralo čedalje več izkušenj, čemu bi zdaj ves njen zaklad prešel v tuje roke? Ne želi pa se hraniti le iz zalog, ampak nenehno še povečuje in pogloblja svoj izplen. Hugo von Trimberg, eden naših najiskrenejših starih pesnikov, ki je tudi sam dočakal visoko starost [...], primerja starost tolažilni večerni zarji in čebeli, ki se v dežju utrujena vrača domov: v svoji delavnosti ne odjenja, četudi ji delo zdaj povzroča večji napor. Mladi zarod hitro odleti in prileti, slabo vreme ga zlepa ne preseneti, stara čebela pa sicer pride pozneje, vendar pride. Nekateri nadarjeni, izjemni možje izredno dolgo ohranijo malone neokrnjeno moč in vzdržljivost: s kakšnim obiljem neprekinjene dejavnosti in duhovne moči vse do najvišje starosti je Humboldt zbujal osupljivo občudovanje, pa tudi vladarski dar velikega kralja,⁸ katerega slavni spomin obhajamo danes – mar ga ni neskajenega in nezmanjšanega ohranil vse do konca življenja? Pri drugih bolj kakor moč izstopa pogum. Za nekatera opravila in podjetja, ki terjajo z marljivostjo pridobljene izkušnje in tiho, mirno sklepanje, se zdi, da je najprimernejša prav starost: jezikoslovec se je naposled smel lotiti slovarja, katerega daljni, odmikajoči se končni cilj zanj v kratkem teku preostalega mu življenja, ko se dežne kaplje že gostijo, najverjetneje ni več dosegljiv. Te opazke, ki izhajajo iz skromnega občutka človeške nezadostnosti, si seveda ne gre napačno razlagati.⁹

Ob tej neokrnjeni zmožnosti za delo in neskajeni želji po raziskovanju pa obstaja še ena in pomembnejša prednost svobodnega duha, ki s starostjo raste in se krepi. V človeku, v katerega je bilo že od rane mladosti položeno seme svobode (in le v koga naj bi ne bilo) in se je v njegovem dolgem življenju ta žlahtna rastlina še razcvetala, ne more biti drugače, kakor da se v njegovem postaranem srcu pokaže globoko ukoreninjena in ga do zadnjega ne zapusti. Bolj ko se približujemo robu groba, bolj se moramo oddaljevati od plahosti in pomislekov, ki smo jih nekoč imeli pred tem, da bi ob dani priložnosti spoznano resnico tudi pogumno izpriali. Z njenim zamolčevanjem se ohranjajo in razširjajo škodljive in velike zmote. V mnogih razmerjih se nam ponuja priložnost za izkazovanje svobodnega načina razmišljanja, vendar se mora ta izraziti predvsem v dveh okoliščinah, ki najbolj notranje vznemirjata in prežemata človeško življenje: v kakovosti naše vere in v ureditvi našega javnega življenja. Za svobodomiselnega starca bo kot prava obveljala le tista religija, ki z odstranjevanjem vseh preprek omogoča čedalje večje približevanje neskončnim skrivnostim Boga in narave, brez utvare, da bi bilo to blaženo približevanje lahko kadar koli dokončano, saj

⁸ Friderik II. Veliki, razsvetlenski pruski kralj (1712–1786).

⁹ Namig na prvi zvezek nemškega slovarja, ki sta ga pripravljala Jacob in Wilhelm Grimm.

bi tedaj prenehali biti ljudje. Najbolj zaželena državna ureditev pa bi se mu zdela tista, ki bi kar najbolje zaščitila vse, ter tako omogočila in ustvarila nemóten in nedotakljiv življenjski prostor slehernemu posamezniku. Seveda je resničnost, ki smo ji zdaj zavezani, neizmerno oddaljena od vseh teh želja, vendar bi morali ti ideali lebdeti nad nami kakor zvezde vodnice; sploh pa, le kdo bi želel starost oropati utvare, da jih že vidi, kako se svetlikajo na robu obzorja?

Pri večini ljudstev je bila starost spoštovana in njen ugled utemeljen že v času pastirjev, katerih poglavarji so bili očaki in starci. Po starodavnem običaju so pustili, da je zakon spregovoril skozi njena usta in se nanjo obračali po nasvet; na sodišču in na vseh zborovanjih ji je pripadlo prvo mesto; iz starostovih ust so se stekale sladke besede, in le kdo drug naj bi v davnih časih sestavljal zakone in učil modrosti kakor ljudje, opremljeni z modrostjo in bogastvom misli? Toda ob napredovanju človeške izobrazbe je neizogibno, da se prevlada in vpliv postopoma preneseta zgolj s položaja na tiste, katerih duhovni darovi in moč delovanja izstopajo že v moški dobi. Znamenje vzvišenosti atenskih razmer je, da so starosti izkazovali manjšo čast, kakor so ji jo pripisovali v Šparti. Natančnejši in podrobnejši prikaz razlik, ki pri vseh narodih obstajajo z ozirom na večje ali manjše spoštovanje, ki ga je bila deležna starost, bi nedvomno prinesel privlačne in zanimive izsledke; pomenljivo je na primer, da se sicer splošno uveljavljeno razvrščanje po starosti danes umika lažjemu, a brezosebnjšemu abecednemu zaporedju, seveda ne v naši akademiji, kjer je izmenjavanje predavanj urejeno glede na starost članov ob vstopu vanjo.

Približujem se zaključku svojih razmišljanj in verjamem, da sem navedel kar nekaj argumentov v podporo stališču, da starost ne pomeni zgolj upada moškosti,¹⁰ temveč pomeni svojevrstno moč, ki se razodeva skladno s svojimi posebnimi zakonitostmi in pogoji; je čas počitka in zadovoljstva, ki ga v poprejšnjem življenju ni bilo, se pa v njem seveda pojavljajo tudi njemu lastni učinki.

»Česar si želimo v mladosti, imamo obilo v starosti,«¹¹ nam kliče veliki pesnik, ki je tudi sam doživel kar najbogatejšo in najbolj blagoslovljeno starost. Želje spadajo k mladosti, starosti pa v marsičem pripade izpolnitev. Če se v starosti oglašata tožba in hrepenenje po smrti, potem, kakor smo videli zgoraj, razlog za to ni toliko v sami starosti, pač pa v drugih razmerjih. Laert si je želel umreti, ker ni bilo nazaj ljubega mu sina, in ne zaradi svoje telesne oslabiljenosti. Zdrava starost je tudi radoživa. Samomor je gnusoben, je proti človeški naravi in nasproten najmočnejšemu, v najneznatnejši živali prebujajočemu se življenjskemu nagonu, saj nobena žival sama sebi ne škoduje. Enak odpor nam vzbuja še ne povsem izkoreninjeno, v preteklosti pa nadvse razširjeno sežiganje vdov, izpostavljanje otrok in pobijanje starcev, kar srečujemo tudi v prazgodovini plemenitih

¹⁰ Moške moči.

¹¹ Johann Wolfgang von Goethe, *Poezija in resnično. Iz mojega življenja*, prev. Štefan Vevar, Študentska založba, Ljubljana 2007, moto II. dela, 133.

narodov in kar nam divja plemena še danes oponašajo kot očitek. Drži, da so se stari ljudje vedro metali s pečin, da so se vdove radovoljno in veselo vzpenjale na grmado; a to je bila zabloda okrutnega običaja, ki je v temeljnem nasprotju s pojmovanjem človeškosti.

Kako človeška je proti temu Ezopova basen o starcu, ki je šel v gozd sekati drva, a je bilo breme zanj pretežko, zato ga je, klicaje smrt, vrgel na tla. Ko se je smrt naglo približala, si je starec zaželel samo, naj mu znova pomaga oprtati breme na rame. Pravijo, da ga ni starega človeka, ki ne bi želel živeti še eno leto. Hkrati pa marsikje lahko zasledimo, da ljudje odločno odklanjajo, da bi svoje življenje živeli še enkrat – stari človek si ne želi znova postati otrok in jokati v zibelki (*repuerascere et in cunis vagire*). [...]

Prispeli smo semkaj, ko je treba priznati, česar nihče ne more zanikati. Starost je zares na robu življenja, in če lahko smrt nastopi ali izostane v vseh življenjskih obdobjih, v starosti mora nastopiti in ne more več izostati. Vemo, da smrt v prvih letih življenja pokosi mnogo nedolžnih otrok, vendar tudi mnogim prizanese; staremu človeku pa nazadnje ne prizanese več. Vse, kar se je začelo, se mora tudi končati; palica, ki jo zgoraj držiš, se spodaj dotika zemlje. Zdi se, da narava, prijazna in kruta hkrati, z enim očesom veselo gleda na novorojenčka, z drugim pa neusmiljeno na truplo starca. Vsak odmik od njene ustaljene poti bi jo zmotil; za smrt ni zdravila. Kaj je torej bolj žalostno, smrt mladega ali starega človeka? Po Ciceronovi čudoviti prispodobi je prva, kakor bi z drevesa utrgal nezrelo jabolko, druga pa, kakor bi zrelo jabolko samo odpadlo z veje. Mladeničeva smrt je, kakor bi plamen polil z vodo in ga na silo pogasil, smrt starca kakor ogenj, ki jenjaje sam dogori. To dogorevanje se ujema z večerno zarjo na nebu, ki smo jo že nekajkrat vzporejali s starostjo; tej sledi temnejši somrak, nato pa se znoči. »*Senectus crepusculum est, quod longum esse non potest*,«¹² je dejal že Fronto. Čas za delo je, dokler nam sveti sonce – dokler se naši dnevi ne iztečejo in ne odpadejo kakor posamezne kaplje s strehe. Stopimo na zemljo in hodimo po njej, dokler se ne pogreznemo nazaj v materino naročje. Naši poganski predniki so umirajočemu v usta položili besede: »*Nocoj bom Wodanov gost*,« in še danes ljudje uporabljajo robate, a zelo nazorne izreke: »*spečen mu je zadnji kruh*«, »*ukrojena zadnja obleka*«. Goethe pa vedro, a domišljeno blagoglasno takole poveže srečo in življenje:

*Človeku, naj bo kdor koli že, sta dana
poslednja sreča in poslednji dan.*

Prevedla Tadeja Petrovčič Jerina

¹² »Starost je somrak, ki ne more dolgo trajati« (Marcus Cornelius Fronto, rimski gramatik, 100–170).